

Muuramen varhaiskasvatuksen kiusaamisen ehkäisemisen ja puuttumisen suunnitelma

Johdanto

Varhaiskasvatuksen arvopohja perustuu lapsen oikeuksien sopimukseen. YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa todetaan, että kaikilla lapsilla on samat oikeudet ja he ovat samanarvoisia, eikä ketään saa syrjiä. Sopimuksessa todetaan myös, että lapsella on oikeus suojaan fyysisistä ja psyykkistä väkivaltaa vastaan. (YK 1998/2010.)

”Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä [1]. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022 s.28, Varhaiskasvatustilannelaki §10, <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>)

Kiusaamisen määritelmä

”Kiusaamisella tarkoitetaan ryhmässä tapahtuvaa loukkaavaa ja vahingoittavaa vuorovaikutusprosessia, joka ajan myötä johtaa jonkun tai joidenkin sulkemiseen yhteisön ulkopuolelle” Laaksonen & Repo 2017, 13)

Kiusaaminen on mitä tahansa toimintaa, joka tarkoituksella vahingoittaa tai loukkaa toista. Kaikki riidat ja konfliktit eivät kuitenkaan ole kiusaamista, mutta toistuessaan ja pitkään jatkuessaan niistä saattaa tulla sitä. Lapsen oma kokemus kiusaamisesta ja kyky arvioida tapahtunutta on otettava tilanteessa huomioon.

Kiusaamiselle tyypillistä on toistuvuus, tietoisuus, vallan epätasapaino ja uhrin kyvyttömyys puolustautua.

Kiusaamisen ja konfliktin välisenä erona pidetään sitä, että kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee vallan epätasapaino. Konfliktissa on usein kyse kahdesta tai useammasta suhteellisen vertaisesta henkilöstä, jotka riitelevät tai ovat erimieltä asiasta. Kiusaamisessa on kyse siitä, että kiusatulla on vaikeuksia puolustautua itseensä kohdistuvaa negatiivista käyttäytymistä vastaan eli tilanteissa on vallan epätasapainoa.

Pienetkin lapset kiusaavat, mutta heidän kohdallaan on vaikea arvioida, ovatko he tietoisia siitä, että heidän toimintansa voi loukata ja vahingoittaa toisia

Kiusaamisen tunnistaminen

Kiusaamisen muodot

”Päiväkodissa kiusaaminen voi olla fyysistä (esimerkiksi tönimistä, lyömistä, potkimista), sanallista (esimerkiksi nimittelyä, hännäämistä) tai psyykkistä (esimerkiksi leikistä ulkopuolelle sulkemista, leikin sääntöjen muuttamista, manipulointia, kiristämistä synttärikutiilla).

Osa kiusaamisesta on suoraa, kuten töniminen tai nimittely, ja osa epäsuoraa, kuten selän takana puhuminen, poissulkeminen ja toisen kaverisuhteiden vahingoittaminen.

Laura Revon (2015) väitöstutkimuksen mukaan varhaiskasvatusikäisillä yleisin kiusaamisen muoto on kaverisuhteiden ulkopuolelle sulkeminen. Seuraavaksi yleisintä on sanallinen ja sitten fyysinen kiusaaminen.

Kiusaamisen tavat voivat mennä myös limittäin. On havaittu myös, että pienillä lapsilla kiusaaminen voi olla tapa hakea yhteyttä toiseen lapseen. Varhaiskasvattaja onkin aitiopaikalla ohjaamassa lapsia sopiviin tapoihin toimia vertaisuuhteissa sekä vahvistamassa hyväntahtoisen ja avuliaan käyttäytymisen aikeita ryhmässä.” (Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto s.21)

Kiusaaminen on ryhmäilmiö

”Kiusaaminen on ryhmädynaaminen ilmiö, jota ryhmä voi vahvistaa tai sammuttaa. Kiusaaminen vahvistuu, jos tekijä saa muilta lapsilta palkitsevaa huomiota esimerkiksi tilanteissa, joissa hän tönii tai muuten ärsyttää lasta, joka tappelee vastaan tai itkee helposti. Jos kiusaava lapsi ei saa sivustaseuraavien lasten hyväksyntää toimilleen, käytös sammuu helpommin.

Tutkimusten mukaan kiusaamista esiintyy erityisesti vapaissa leikki-tilanteissa, joissa lapset ovat keskenään. Tämän vuoksi aikuisten on oltava valppaita myös vapaiden leikkihetkien aikana huomatakseen, mitä lasten välisissä tilanteissa ja leikeissä tapahtuu ja milloin tarvitaan aktiivista puuttumista.” (Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto s.21)

Väkivalta

Väkivallalla voi olla useita eri muotoja ja ne voivat kohdistua eri aikaan tai kaikki samaan aikaan. Väkivaltaa voi olla puolisoiden välillä, se voi kohdistua lapseen tai sitä voivat harjoittaa sisarukset tai sukulaiset toisiaan kohtaan. Vaikka lapsi ei olisi itse väkivallan kohteena, vaan näkisi sitä esimerkiksi kotona, on se hänelle yhtä haitallista kuin jos hän olisi itse sen kohteena.

Häirintä

Häirintä on huonoa, epäasiallista kohtelua, joka voi ilmetä esimerkiksi kiusaamisena tai seksuaalisena häirintänä. Kiellettyä häirintää on sellainen epäasiallinen kohtelu, josta voi olla vaaraa tai haittaa turvallisuudelle tai terveydelle. Häirintä on useimmiten järjestelmällistä ja jatkuvaa toista alistavaa toimintaa tai käyttäytymistä. Se on aina lain ja yleisen hyvän tavan vastaista ja siten vastuutonta ja kiellettävää käyttäytymistä. Häirintää voi tapahtua myös verkossa, sosiaalisessa mediassa ja tekstiviesteillä.

Ehdotuksia kiusaamisen huomaamiseksi ja tunnistamiseksi:

(Kirves & Stoor-Grenner, 2010)

- Havainnoi lasten leikkejä sekä sisällä että ulkona.
- Keskustele lasten kanssa kiusaamisesta ja ystävyydestä.
- Keskustele ja kysele lapsilta kiusaamiseen liittyvistä asioista, kuten missä negatiivisia tekoja, "tyhmää", tapahtuu.
- Rohkaise lapsia kertomaan, kiusaamisesta kertominen ei ole kantelua.
- Tee yhteistyötä vanhempien kanssa, rohkaise heitä ottamaan yhteyttä.
- Tee jäseneltyjä haastatteluja (ota valokuvia mukaan tueksi).
- Käytä kuvia, jotka esittävät erilaisia kiusaamistilanteita.
- Lue lasten kanssa erilaisia aihetta käsitteleviä kirjoja.
- Tarkkaile tai tutki lähemmin lasten yhteistoimintaa ryhmässä ja dokumentoi havaintosi.

Kiusaamisen ehkäiseminen

Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 49)

Kiusaamisen ehkäisy on vaikuttamista lapsiryhmän toimintaan, turvallisen ryhmän luomisesta sekä vuorovaikutustaitojen vahvistamista.

Kiusaamista ennaltaehkäistään:

- Ryhmässä on sovittu käyttäytymisen pelisäännöt.
- Yksinjäämisen ennaltaehkäisemisellä, ryhmäytymisen ja kaverisuhteiden edistämällä
- Kaikki otetaan mukaan, ketään ei jätetä yksin
- Kaikissa ryhmissä annetaan ikätasoisesti turvataitokasvatusta.
- Käytetään MiniVerso-vertaissovittelumenetelmää.
- Turvallisen ja luottamuksellisen ilmapiirin luomisella niin lasten kuin aikuistenkin kesken
- Sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjaannuttamisella (empatiakyky, ongelmanratkaisu ja impulssin hallinta ja itsehillintä, tunnetaidot)
- Tapa- ja moraalikasvatuksella
- Jokainen aikuinen on velvollinen puuttumaan huomattessaan kiusaamista, väkivaltaa tai häirintää.
- Asiaa käsitellään lasten kanssa eri tavoin pitkin vuotta; sadut, tarinat, opetustuokiot jne.
- Lapsilta kysytään heidän kokemuksistaan esim. itsearviointin tai muiden kahdenkeskisten keskustelujen aikana.
- Lapsia ohjataan avoimuuteen aikuisten kanssa.
- Huoltajia ja yhteistyökumppaneita ohjataan ottamaan aktiivisesti yhteyttä lapsen ryhmään, mikäli kuulevat tai havaitsevat kiusaamiseen, väkivaltaan tai häirintään liittyviä asioita.

Kiusaamiseen puuttuminen ja seuranta

Puuttumiskynnys on hyvin matala

- Lasten välisiin tilanteisiin puututaan heti.
- Käytetään MiniVerso-vertaissovittelumenetelmää
- Tilanteeseen puuttuu se aikuinen, joka on paikalla.
- Jälkiselvittely tapahtuu asianosaisten kesken omissa ryhmässä oman aikuisen kanssa.
- Ryhmän aikuiset harkitsevat tarvitaanko selvittelyyn huoltajia ja milloin huoltajia tiedotetaan tapahtumista.
- Varmistetaan tapahtumien todellinen kulku ja tausta yhdessä asianosaisten kanssa, ettei kyse ole väärinkäsityksestä.
- Asia sovittelaa ja aikuisten vastuulla tapahtuman jälkeinen seuranta, että sovittelussa sovituista asioista pidetään kiinni.
- Tarvittaessa kiusaamisen johdosta pidetään palaveri, johon osallistuvat asiaan liittyvät henkilöt.
- Väkivallan, kiusaamisen tai häirinnän ollessa lapsen turvallisuutta ja terveyttä vaarantavaa tai haittaavaa ollaan yhteydessä tapauskohtaisesti tarvittaviin viranomaisiin.

MiniVerso

Varhaiskasvatuskentälle VERSO-ohjelman tuottama sovittelumalli eli MiniVerso on kehitetty osaksi varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria lapsen oikeuksien ja osallisuuden vahvistamiseksi riitatilanteissa. MiniVerso on selkeä toimintamalli, jonka avulla sovittelukoulutuksen saanut henkilökunnan jäsen auttaa lapsia itse löytämään ratkaisuja ristiriitoihinsa. MiniVerso luo edellytykset lasten aidolle osallisuudelle riitatilanteissa. Lasta ei leimata vaan kunnioitetaan ja kuunnellaan oman riitansa ja sen ratkaisun asiantuntijana.

Kasvattajien sovittävän työotteen myötä tavoitteena on edistää lasten toimijuutta, vaikutusmahdollisuuksia ja elämäntaitoja. Sovittelutoiminnassa ristiriitatilanteet ymmärretään tavalliseen elämään kuuluviksi ja erimielisyyksien ratkaiseminen enemmän oppimistilanteeksi kuin hankalaksi tai ikäväksi välikohtaukseksi. MiniVerso antaa riitatilanteissa mahdollisuuden lapselle muuttaa toimintatapaansa riidoissa rakentavammaksi kuin se tapa, jolla hän on aiemmin toiminut konflikteissa. Lapsi oppii sovittävampaa käyttäytymistä vain harjoitellen ja sovitellen toistojen kautta.

<https://sovittelu.com/vertaissovittelu/koulutukset/miniverso/>

Kiusaamistilanteen selvittely

”Ristiriitoja voi olla vaikea erottaa kiusaamisesta. Olennainen ero on se, että ristiriidassa on ollut mukana kaksi tai useampia tasaveroisia lapsia. Tällöin tilanteessa mukana oleva aikuinen voi toimia ohjaajana, joka auttaa lapsia keskinäisessä neuvottelussa ja kannustaa kutakin mukana olevaa lasta ehdottamaan ratkaisuja, esimerkiksi ratkaisemaan kiistan leluista.

Kiusaamistilanteessa taas taustalla on ollut vallankäyttöä eikä kiusatuksi tullut ole pystynyt puolustautumaan. Tilanteen ratkaiseminen on tällöin aikuisen vastuulla. On hyvä pohtia, keskustellaanko tekijän ja kiusatuksi tulleen kanssa yhdessä vai kummankin kanssa henkilökohtaisesti. Kiusaamistapauksia ei pitäisi selvittää ryhmässä julkisesti, koska se saattaa loukata kiusattua entisestään.

Kiusaamiseen puuttumisessa ei välttämättä ole yhtä ainuttakaan oikeaa tapaa. Muutamaksi sekunniksi pysähtyminen antaa aikuiselle mahdollisuuden tilannekohtaiseen pohdintaan ja reagoitavan valintaan. Kiusatuksi tulleelle lapselle on joka tapauksessa tärkeää viestittää, että hän teki oikein kertoessaan asiasta, sillä mikään ei oikeuta kiusaamista, ja että aikuinen ottaa tilanteen vakavasti. Lapselle on luotava toivoa, että tilanne ratkeaa.

Myös toista loukanneelle lapselle on tärkeää luoda toivoa siitä, että vaikeista tilanteista selvitään. On myös hyvä tarkastella koko ryhmän suhteita, koska joskus toisten lasten toiminta (niin sanotut sivustaseuraajat, apurit) voi estää kiusaamisen loppumisen, vaikka tekijä sitä haluaisikin.

Kiusaava lapsi tarvitsee tukea ja ohjausta. On tärkeää, että kiusaamistilanteen selvittelyn aikana aikuinen ei kuulustele, saarnaa tai ole vihainen lapselle eikä millään muullakaan tavalla nolaa tai rankaise lasta. Jos lapsi kokee aikuisen olevan äkäinen tai muuten pelottava, lapsi ei kykene ajattelemaan omaa käytöstään eikä toisen tunteita tai ajatuksia tilanteesta.

Pienikin lapsi voi tuntea häpeää, joka aiheellisena voi olla hyödyksi hänen kehityksessään. Häpeäminen osoittaa, että lapsella alkaa olla käsitystä siitä, miten oma käyttäytyminen on vaikuttanut tilanteen kärjistymiseen. Jos aikuinen huomaa tai arvelee lapsen häpeävän käytöstään, lapsen oloa tulee saman tien helpottaa ja osoittaa, että mitään suurta vahinkoa ei ole tapahtunut: ”Minusta näyttää, että olet hieman häpeissäsi tilanteesta. Olenko oikeassa? Mutta tiedätkö, että kaikki asiat voidaan sopia ja korjata ja sitten unohtaa koko ikävä välikohtaus. Mitä jos mennään yhdessä sopimaan Kallen kanssa tuo ikävä asia ja jatketaan sitten välipalan syömistä?” Jos häpeän tunne syvenee, se vaikuttaa vahingollisesti lapsen itsetuntoon.

Suomalaisessa päiväkotitutkimuksessa on havaittu, että rangaistukset, kuten jäähyenkki tai eristäminen pienten puolelle, eivät vähennä kiusaamista, vaan kiusaamista voi esiintyä jopa enemmän ryhmissä, joissa lapsia rangaistaan (Repo 2015a).” (Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen 2017. Mannerheimin lastensuojeluliitto s.23-24)

Koskemattomuussääntö esi- ja perusopetuksessa Muuramessa

Muuramen esiopetuksessa on käytössä sama koskemattomuussääntö kuin Muuramen perusopetuksessa. Koskemattomuussäännön rikkomuksiin puututaan välittömästi, koska jokaisella lapsella ja henkilökunnan jäsenellä on oikeus turvalliseen esikoulupäivään. Lapsia perehdytetään sääntöön esiopetusvuoden alusta alkaen ja se on osa jokapäiväistä toimintaa. Huoltajille kerrotaan koskemattomuussäännöstä viimeistään syksyn vanhempainillassa. Väkivaltaa ja aggressiivista käyttäytymistä ehkäistään samoilla toimilla kuin kiusaamistakin. Koskemattomuussääntö ennalta ehkäisee väkivaltaista käyttäytymistä.

KOSKEMATTOMUUS ON YHDESSÄ TEKEMISTÄ, SATUTTAMATTA TOISTA SANOIN TAI TEOIN

eli

- nimittelemättä
- ivaamatta
- nolaamatta
- haukkumatta
- tönimättä
- painimatta
- potkimatta
- lyömättä
- uhkaamatta
- kiristämättä
- lyömättä
- ärsyttämättä
- tai muulla tavalla, jonka voi kokea loukkaavaksi

FYYSINEN JA PSYKKINEN KOSKEMATTOMUUS ON JOKAISEN OIKEUS! VASTUU SIITÄ ON MEILLÄ KAIKILLA!

Yhteistyö vanhempien kanssa

- Vanhemmille kerrotaan Miniverso-toimintatavasta
- Aloituskeskustelut, vasu- ja leops-keskustelut, vanhempainillat
- Päivittäinen vuoropuhelu
- Yhteistyö avointa ja luottamuksellista
- Kannustetaan vanhempia kertomaan asioista matalalla kynnyksellä

Suunnitelman päivittäminen, arviointi ja siitä tiedottaminen

Suunnitelma on osa Muuramen varhaiskasvatussuunnitelmaa ja on luettavissa Muuramen kunnan varhaiskasvatuspalveluiden nettisivuilta.

Suunnitelmasta tiedotetaan henkilökuntaa ja vanhempia aina toimintakauden alussa.

Suunnitelmaa arvioidaan ja päivitetään varhaiskasvatussuunnitelman päivityksen yhteydessä.

Ryhmässä suunnitelman toteutumista arvioidaan pedagogisen toimintasuunnitelman arviointien yhteydessä

Lähteet:

Kirves, L & Stoor-Grenner, M.2010. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan

Kirves, L & Stoor-Grenner, M.2011. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan

Laaksonen 2022, Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa. Keuruu, PS-kustannus

Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (MLL). Viinikka A., Viljanen M. 2017. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Hämeenkyrön kirjapaino Oy

Viinikka & Viljanen, 2017. Mielenlukutaitoa! Opas turvallisen päiväkotiryhmän rakentamiseen. Mannerheimin lastensuojeluliitto

Muuramen esiopetussuunnitelma 2019

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-lyhennettyna/>

Varhaiskasvatuslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022, Määräys OPH-700-2022